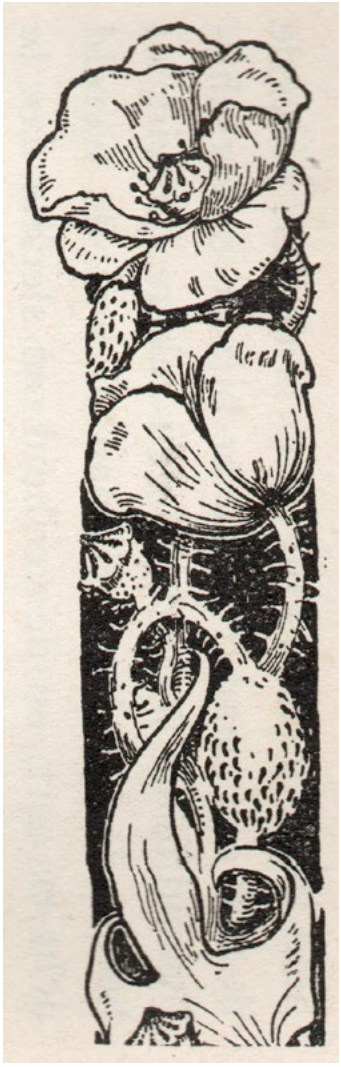

Nieuwsbrief
Jaargang
14

Nummer
45

december 2022

NIEUWSBRIEF JOE ENGLISH, KUNSTSCHILDER

Beste kunstvrienden,

Het is een tijdje geleden dat u een nieuwsbrief kreeg van ons. In dit nummer vertelt Luc Filliaert ons het vervolg van de ***"ontmoeting op het canvas van de tijd"*** **tussen Joe English en Juul Filliaert tijdens WO I**. (deel2)

Wij hebben ons intussen voorbereid op drie verdere ontwikkelingen. Van uit de redactie van de Digitale Encyclopedie van de Vlaamse Beweging (DEVB) kregen wij de eervolle opdracht om **het lemma over Joe English** op te stellen. De tekst was klaar op 31 augustus, de sterfdatum van Joe. Daarnaast is de redactie ingegaan op ons voorstel om ook een bijdrage te schrijven over Joe's echtgenote Elisa Goedemé.

Dankzij Guido en zus Magda Goedemé mochten **de families *'Goedemé en English'*** elkaar na vele jaren voor het eerst ontmoeten. Op zaterdag 8 oktober presenteerden wij in de cultuurkapel van Brasschaat een lezing over het werk van Joe en Elisa, met daarnaast een fotoverslag: meer dan 100 jaar familieleden en aanverwanten, plots werden wij één grote familie English-Goedemé.

Samen met de leden van VOS regio Brugge werd er tenslotte een tentoonstelling georganiseerd van 7 tot 20 november, met aansluitend een lezing en de herfstwandeling naar de **Heldenhuldezerkjes**. In regio Brugge staan er een 20tal verspreid, waarvan 8 monumentjes *"met kop en schouders steek ik boven allen uit"* op de Stedelijke begraafplaats van Steenbrugge.

Wij hopen in de loop van 2023 u gezond en vredevol te kunnen ontmoeten.
Onze wens: STOP de misdadige oorlog in Oekraïne!

Piet De Baere & Co English

Colofon

Verantwoordelijke uitgever:
Joe English, Kunstschilder vzw
Vuldersreitje 2 - 8000 Brugge
www.joe-english-kunstschilder.be
e-mail: co.english2@gmail.com
BE03 1210 4055 6384

In dit nummer

Beste Kunstvriend p.1
Joe English en Juul Filliaert, een ontmoeten op het canvas van de tijd (deel 2) p.2
De families Goedemé en English p.12
Twee publicaties p.12

Joe English en Juul Filliaert, een ontmoeten op het canvas van de tijd (deel 2)

Luc Filliaert

Juul Filliaert

Joe English (1910)

Nieuwsbrief 44 (juli 2022) vertelde het verhaal van:
- de Rodenbachfeesten in 1909 in Roeselare,
- Ons Volk Ontwaakt 1911,
- Front 14-18
- de Belgische Standaard.

Vervolg in nummer 45:
- Kunst aan den IJzer,
- Brief Joe English aan Juul Filliaert,
- de uitgeverij "Altijd Leven",
- een tweede tentoonstelling van de Belgische Standaard
- De Artistieke Afdeling van het Belgisch leger, Na de oorlog,
- Bibliografie.

Kunst aan den Yzer De eerste kunsttentoonstelling ingericht door De Belgische Standaard.

Toen bleek dat er op het front een artistiek reveil groeide met tal van kunstenaars die aan het schilderen en tekenen waren kon D*e Belgische Standaard* uitpakken met een eerste grote kunsttentoonstelling van frontkunstenaars. *Iedere zende is welkom. De tentoonstelling moet de volledige uiting daarstellen van ons kunstenaars diet op en achter den Yzer. Doek- en waterverfschilderijen, houtskool en andere teekeningen worden ingewacht. Geen kader-omlijsting aan doeken, teekeningen of schetsen is gevergd. Wij zorgen voor 't noodige. Kunstenaars-soldaten stuurt in wat ge in uwe uren hebt voortgebracht.*

De oproep van 18 augustus 1916 werd ruim beantwoord. *Villa Ma Coquille* en *Swiss Cottage* werden nu de verzamelpunten waar kunstenaars binnen en buiten liepen om hun werk achter te laten. Samen met Karel Van Lerberghe (1893-1953) en August Nobels (1884-1938) – en onder het alziend oog van Belpaire (1853-1948) en Duykers (1869-1952) – werd de selectie gefinaliseerd en maakte men de werken klaar om ze straks in de Leeszaal van *De Belgische Standaard* in de Nieuwpoortlaan te De Panne tentoon te stellen.

zicht op de tentoonstellingsruimte in leeszaal van de Belgische Standaard

Het initiatief stond onder de hoge bescherming van Minister Poullet die een steun had toegezegd van 500 fr. De tentoonstelling opende de deuren op vrijdag 1 september. De plechtige opening, in aanwezigheid van o.a. generaal Majoor Andriga, baron Empain, burgemeester d'Arippe, heer Fuchs gouwheer van Congo en prins Alexander de Teck, bracht ook enkele deelnemende kunstenaars samen. Joe English, Médard Maertens, Anne-Pierre De Kat, Joseph Van Hul, Karel Van Lerberghe, Samuel De Vriendt, Charles Fontaine en Heinrichs tekenden present en mengden zich onder de vele aanwezige burgers en militairen. Kamerbrede tapijten en dikke gordijnen moesten de kille ruimte de glans geven van een vooroorlogs kunstenaarssalon. Minister Poullet had zich verontschuldigd en laten vervangen door Gouwheer Janssens de Bisthoven die de inleiding verzorgde.

Op de opening werd een **kunstige catalogus** aan de aanwezigen aangeboden. Het mooi gedrukte boekje – tweetalig – bevatte naast een Nederlandstalige inleiding van kapelaan Cyriel Verschaeve (1874-1949) een Franstalige intro van brancardier Gustave Voets. Verschaeve had met tegenzin de opdracht aanvaard. Hij pende in de redactielokalen zelf in een beweging zijn inleiding neer op de keerzijde van een van de artikels voor *De Belgische Standaard*. Hierna werden alle werken opgesomd van de 26 deelnemende kunstenaars. Bij de naam van Joe English (Bruges) werden een viertal werken vernoemd:

42. Dessin rehaussé
43. Dessin rehaussé
44. Dessin rehaussé
45. Dessin rehaussé.

Bij de Franstalige opsomming noteerde Juul Filliaert in potlood enkele titels bij de werken: *Veurne – Lampernisse – Roofvogels – De Kok – ravitaillement in Pervyse.*

De Nederlandstalige opsomming vermeldde:

42. verluchte teekeningen
43. Verluchte teekeningen
44. Verluchte teekeningen
45. Verluchte teekeningen

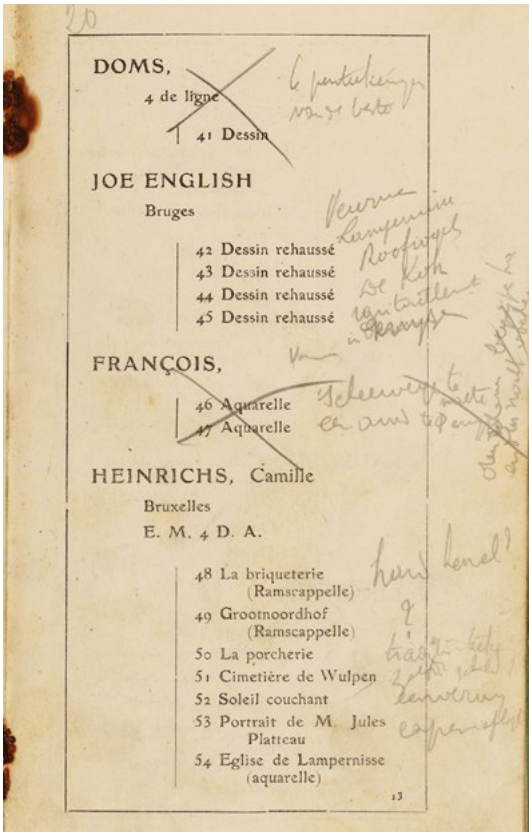
Hierbij noteerde Juul Filliaert dan weer: *Lampernisse 50 fr. – Veurne 50 fr. – Roofvogels 50 fr. – Keuken 5 fr. – Keuken 10 fr. – Vaart 25 fr. en Woesten ook voor 25 fr.*

De Belgische Standaard
Vlaamsch Dagblad
DE PANNE

Kunsttentoonstelling
door echte Belgische Kunstenaars
SOLDATEN OP 'T FRONT
onder de bescherming van
Zijne Excellentie den Heer POULLET
Minister van Wetenschappen en Kunsten.

Exposition d'Art
par quelques Artistes Belges
SOLDATS AU FRONT
patronée par
son Excellence Monsieur POULLET
Ministre des Sciences et des Arts.

Druk. FL. DAELE en ZOON, De Panne

DOMS,
4 de ligne
41 Dessin

JOE ENGLISH
Bruges
42 Dessin rehaussé
43 Dessin rehaussé
44 Dessin rehaussé
45 Dessin rehaussé

FRANÇOIS,
46 Aquarelle
47 Aquarelle

HEINRICHS, Camille
Bruxelles
E. M. 4 D. A.
48 La briqueterie (Ramscappelle)
49 Grootnoordhof (Ramscappelle)
50 La porcherie
51 Cimetière de Wulpen
52 Soleil couchant
53 Portrait de M. Jules Platteau
54 Eglise de Lampernisse (aquarelle)

Uit de notities van Juul Filliaert blijkt alvast dat de gegevens in de catalogus niet echt nauwkeurig waren. Drukker Fl. Daele had er nochtans een kunstvol boekje van gemaakt, beperkte oplage – 525 exemplaren – mooie bladspiegel en twee lezenswaardige inleidingen. Door de onverwachte drukte van de eerste dagen – Emile Claus kwam op 4 september op bezoek, en het koningspaar kwam in het gezelschap van minister Poullet en generaal Wielemans – werd inderhaast een **tweede druk** voorzien van de **catalogus**. Op deze vouwkaart werden de inleidingen weggelaten en werden de werken nu wat meer in detail opgesomd. Bij Joe English vinden we zo op deze tweede druk wat meer informatie:

42. Pervyse	*Pervyse*
42bis Vuuraanjager	*l'Attiseur*
43. Lampernisse	*Lampernisse*
43bis Veurne	*Furnes*
44. Veurne	*Furnes*
44bis Woesten	*Woesten*
45 Roofvogels	*Oiseaux de proie*
45bis In Memoriam	*In Memoriam*

Dankzij de tweede catalogus kunnen we dus met zekerheid stellen dat Joe English op deze eerste kunsttentoonstelling vertegenwoordigd was met een achttal tekeningen, opgehoogd met waterverf.

Enkele dagen later, op 6 september schreef Juul Filliaert in *De Belgische Standaard* een uitgebreide kunstkritiek over deze tentoonstelling. Na wat algemene beschouwingen ging hij wat dieper in op de kunstuitingen van enkele kunstenaars. Hij noteerde over de bijdrage van Joe English:

Joë English is wel gebleven de kunstenaar. Zijn drie schilderijtjes: Roofvogels, Veurne en de Kerk van Lampernisse, geven de kunstenaar van voor den oorlog, zijn kentering naar het ingrijpende oorlogsgeweld en den kunstenaar in den oorlog weer. Het zal van waarde zijn, later, die drie schilderijtjes op te halen, waar we de kunst van Joë in haar geheel zullen te oordeelen hebben.

de Vuuraanjager

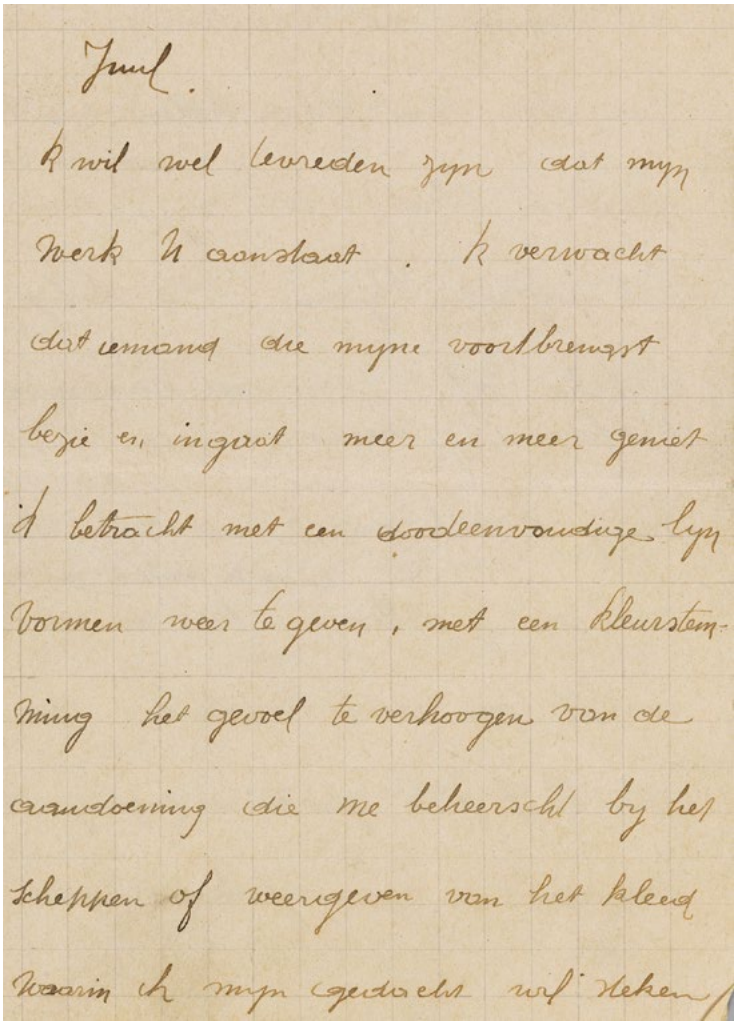
Op 20 september kwam de redactie nog even terug op de expo met een korte beschouwing over de inbreng van English: ***Joe English, die vroeger zulke mooie gildevanen teekende, toont nu weer in zijn verluchte teekeningen, al die hoedanigheden van een dichter, een visionair. De man met de raven is tragiek, en zijn kleine landschap, Pervyse geloof ik, is zeer aanbevelingswaard door zijn zachte lucht, die vol innigheid en mysterie hangt.***

Juul Filliaert zakte in de maand september geregeld af naar de expo in de Nieuwpoortlaan. Hij troonde pastoor Vermeulen mee naar de tentoonstelling waar ze vooral aandacht hadden voor de Nieuwpoortse stadszichten. Hij ontmoette er tevens geregeld de deelnemende kunstenaars en kon in de gesprekken duidelijk begrijpen dat het materiaalgebrek een grote rem was op de verdere ontwikkeling van hun kunstenaarsstreven. Filliaert besloot een handje toe te steken. Daar hij voor de krant regelmatig naar Parijs reisde was het voor hem vrij makkelijk het nodige schildersmateriaal – verf, penselen, doek – mee te brengen uit de Franse lichtstad. Terug in De Panne verdeelde hij dit materiaal tussen Edmond Demeulenaere, Karel Van Lerberghe, Médard Maertens, Anne-Pierre De Kat en een heel jonge Jos Verdegem. In ruil schonken ze hem op regelmatige basis wat tekeningen en schilderijen. Zo bouwde Filliaert niet alleen een unieke verzameling frontkunst op, hij mocht daarenboven ook een markant contactennetwerk opzetten tussen de schilders die vooral in De Panne en Lo artistieke antwoorden zochten op de oorlogsgruwel. In het *Archief Juul Filliaert* zijn haast geen brieven terug te vinden van zijn bevriende kunstenaars. Alle contacten verliepen zo goed als altijd in de habitat van Filliaert. In De Panne konden ze samen komen, overleggen en plannen maken.

Brief Joe English aan Juul Filliaert

Na zijn artikel van 6 september kwam hij ook rechtsreeks in contact met Joe English. Ze waren geen onbekenden. In de wandelgangen van *De Belgische Standaard* zullen ze zeker reeds gesprekken gevoerd hebben. Filliaert deelde English mee dat hij belangstelling toonde voor enkel werkjes die hij gezien had op de tentoonstelling. Joe antwoordde per brief op de vraag van Filliaert. De envelop is afgestempeld *Veurne-Furnes 14.15.IX.1916.*

Juul, k wil wel tevreden zijn dat mijn werk u aanstaat. k verwacht dat iemand die mijne voortbrengst bezie en ingaat meer en meer geniet. k betracht met een doodeenvoudigen lijn vormen weer te geven, met een kleurstemming het gevoel te verhoogen van de aandoening die me beheerscht bij het scheppen of weergeven van het kleed waarin ik mijn gedacht wil steken en wanneer de begeestering – het zat zijn door vorm of de op heden zoo hoog geprezen kleur – over is, wanneer dat kleed wegvalt, dan zal er toch nog iets blijven, n' stukje poëzie n' stukje ziel. Zoo voor Lampernisse, Roofdieren, Memoriam.

Maar 'k denk dat ge mis zijt van veel van een te willen en na de oorlog zien we elkaar weer. Kies een werk. 't Beste voor u van ieder kunstenaar die u bevalt dan blijft ge in geestesvereeniging met deze waarmee ge verwantschap zocht of voelt.

Nen artistenprijs, nen vriendenprijs. Maar zijn mijn prijzen dat niet voor iedereen? Moest een groote kat iets willen hebben 'k zou het tegen goeste afstaan. Die kan iets bestellen voor meer. Vader Claerhout komt me even vertellen dat 3 werkjes van mij verkocht zijn. Wat is daarvan? 'k kom eens af van zoohaast ik weg mag.

Hand en groet

Joe

Filliaert had duidelijk interesse getoond om enkele werkjes, tegen een vriendenprijsje weliswaar, te kopen. In de verzameling van Juul Filliaert vonden we het werkje *Vuuraanjager* (13,5 x 11,3) , nummer 42bis in de tweede catalogus. Het is een kleine opgehoogde tekening. Het stelt een piot voor die op zijn knieën zittende een veldkeuken op gang wil blazen. Een zachte tekenpen, geborsteld met een duidelijke humorvolle knipoog naar de werkelijkheid.

In het nog niet geïnventariseerde *Archief van de Capucijnenbroeders (Archief Ildefons Peeters)* in het KADOC te Leuven vonden we een nota betreffende de afrekening van de tentoonstelling. De totale opbrengst na verkoop van schilderijen en tekeningen bedroeg 2795,50 fr. Er was daarvan 10% voor de organisatie. De afrekening voor Joe English bedroeg 180 fr. Van de zesentwintig kunstenaars waren er een twintigtal die een of meerdere werken verkochten. Een werk van Joe – *Vue de Woesten* – werd verkocht voor 50 fr. Op de nota stond vermeld: *Acquisitions et commandes pour le Départ. De Beaux Arts.*

De organisatie nam het op zich om wat werken van een kader te voorzien. Volgende uitvoeringen waren voorzien: goud, zwart, zwart en goud, wit en goud, wit, eik, eik met glas, witte lijst met glas, wit en goud met glas, notelaar en groen met goud. Voor Joe English werden voor een bedrag van 12,10 fr. vier werkjes ingekaderd. (detail: 42 x 36: wit en goud met glas; 27 x 21: eik met glas; 31 x 31: notelaar met glas en 16 x 30: zwart met glas) De totale kostprijs voor het inkaderen werd afgeklopt op 231,55 fr. Op 1 oktober 1916 werd het saldo voldaan.

Juul Filliaert als uitgever – uitgeverij *Altijd Leven*

Met enige trots werd het werkje van Joe English toegevoegd aan de immer groter wordende verzameling frontkunst van Filliaert. De tentoonstelling, de daaropvolgende contacten met verschillende kunstenaars en zijn constante zorg om de materiële noden van de kunstenaars te lenigen bezorgden hem bij het kunstenaarsgild een meer dan positieve waardering. In *Villa Louise*, in de Ankerdreef in De Panne waar Filliaert vanaf 14

maart eigenaar was geworden van *De Belgische Boekhandel*, vertelden de witgekalkte muren in een zot kleurengeweld het verhaal van zoekende en wroetende kunstenaars.

De boekhandel werd nu het zenuwcentrum van een stoet van activiteiten die Filliaert nu verder ontwikkelde om het hoofd boven water te houden. In de kelder richtte hij een bescheiden kunstgalerij in. Médard Maertens (1875-1946) en Anne-Pierre De Kat (1881-1968), twee avant-garde schilders die voor de oorlog in de schaduw van Rik Wouters hadden gewerkt, konden er in alle rust schilderen en hun werken tentoonstellen. Onder de beschermende mantel van de boekhandel stichtte hij tevens de handelsmaatschappij *Vlaamsch Huis*. Dit project was vooral gericht op de invoer van al wat hij in De Panne kon krijgen om te verhandelen: soda, puddingpoeder, sigaren, chocolade en ingelegde vruchten. Aan zijn vrienden berichtte hij dat hij ook een vishandel aan het opzetten was.

Eind 1916 vatte Filliaert het plan op om een uitgeverij op te richten. Eerdere pogingen om oorlogsproza van pater Callewaert in boekvorm te gieten waren op een veto gestoten van Callewaert. Filliaert bleef zijn netwerk nu bestoken met voorstellen. Dichters, toneelschrijvers en de buitenlandse correspondenten van *De Belgische Standaard* kregen voorstellen om werk uit te geven. Aalmoezenier August Nobels(1884-1938) had niet veel overredingskracht nodig om het blijspel ***Marraintjesliefde*** in druk te geven. Nobels was niet enkel een gevierd aalmoezenier, maar ook een begenadigd beeldhouwer, tekenaar en schrijver, maar vooral een intieme vriend van Filliaert. Beiden stonden steeds zij aan zijn wanneer de belangen van *De Belgische Standaard* nog maar eens belaagd werden. Filliaert richtte nu zijn pijlen op toondichter Robert De Leye (1891-1937).

Die had enkele verzen van oorlogsdichters op muziek gezet. De liedjes vonden ook hun weg naar de kolommen van *De Belgische Standaard*. Begin 1917 kwam een eerste bundel uit met ***zes oorlogsliederen***. Verzen van o.a. Fritz Francken en Herman Broeckaert werden getoonzet door De Leye. De kafttekening voor deze eerste reeks kwam van de hand van Joe English. De tekening was niet ondertekend maar vermeldde wel het SKVH, de broodheer van English. Ook lezen wij de signatuur van Joe in de rechterzijkant met zijn klaverblad. Na enkele maanden volgde nog een tweede reeks oorlogsliederen van De Leye. Nu was Luk Van Reninghe de tekenaar van dienst.

Naar het einde van de oorlog toe verzorgde Filliaert de uitgave van de oorlogsverzen van Fritz Francken (1893-1969), Daan F. Boens (1893-1979) en pater Robrecht Mortier (1875-1958). Pogingen om ook prozawerk van Boens, Francken, Callewaert, Filip De Pillecyn en Jozef Simons uit te geven bleven in de lade steken.

De tweede tentoonstelling van De Belgische Standaard.

Op 19 januari 1917 opende in Zaal Marie-José van hospitaal l'Océan een tweede grote tentoonstelling de deuren. De organisatie lag nu in handen van *Kunst aan den Yzer*, een kunstkring in het leven geroepen om de praktische beslommeringen wat los te weken van de redactieraad van *De Belgische Standaard.* Curator van dienst was Gustave Voets die enkele weken later werd overgeplaatst naar Amiens. Initiatiefnemers Belpaire, Duykersn Jozef Rombouts en August Nobels engageerden nu Filliaert om alles in goede banen te leiden. De expo verzamelde van 42 kunstenaars goed 400 werken. De kritiek had nu vooral oog voor de kleurenorgie van de Nederlander Anne-Pierre De Kat en Médard Maertens die met een onwaarschijnlijke verzameling de bezoekers verrasten. Joe English stelde er een vijftal werken tentoon. In de **catalogus**, niet zo kunstig gedrukt als de vorige, werden vermeld:

Joe English, C.58 – H C.

Waterverfschilderij: De mystische Stad	*212*	*Gouache: La ville mystique*
Waterverfschilderij: De mystische Stad	*213*	*Gouache: La ville mystique*
Pastel: Mystische stad	*214*	*Pastel: Ville mystique*
Waterverfschilderij: "Ons Lief Vrouwtje	*215*	*Aquarelle: "Ons lief Vrouwtje van den Yzer"*

Belpaire kon in *'De vier wondere jaren'* nog steeds de sfeer oproepen van deze reeks schilderijen: *Zou ik er niet mogen van spreken, ik die een zijner boeiendste panelen bezit – die "Mystieke Stad" waarin hij heel de poëzie zijner ziel had gelegd? – Niet verwoest, maar bedreigd is het stille Veurne, en schijnt zich maagdelijk teer en schuchter terug te trekken in nog inniger droom. Een wemeling van kleur is het doek: hij zelf de schilder, wist niet heel juist wat hij gebruikt had – gouache? Pastel? Waterverf? Alles dooreen*.

De figuur van Joe English moet op juf. Belpaire een blijvende indruk hebben nagelaten. Jaren later bleef ze de sfeer oproepen: *De schilders waren er op uit zelfs voor een korten tijd te ontsnappen aan hun akelig tranchéeleven en even Swiss Cottage binnen te sluipen. Maar of ze wel een werkdadige hulp waren? Sam. De Vriendt was er een der bereidwilligsten. Zijn onafscheidbare vriend, Joe English, liet zich in zijn gezelschap ook soms zien, maar de schuchterheid van den Ier-Bruggeling stond hem in den weg. En toch hoe onweerstaanbaar koddig was hij, als hij loskwam! Op zekeren avond waren de Mises Millar, van de 'floor' van Elisabeth Mansion, op de villa, toen Joe er met Sam verscheen. Aanstonds wilde hij de vlucht nemen, maar men hield hem tegen en weldra werd het een kruisvuur van zetten en schertsen tussen de half-Schotsche juffrouwen en den Vlaamsch-geboren Ier. Wij kromden ons van het lachen. Was het op een dier dagen dat hij in een hoekje der villa een parel van een schilderij wegstopte, dat wij enkel na zijn vertrek ontdekten. Dat was als een geschenk bedoeld, maar de schuchtere jongen durfde het niet aanbieden. Een hoekje van een beschoten Veurne verbeeldt het, de geschonden schoone, even schuchter en teruggetrokken als de ontwerper, maar vol poëzie en intimiteit. Is het pastel? Gouache? Joe wist het zelf niet nauw te bepalen. Tusschen al de ingezonden werken prijkte immer wat uit zijne hand kwam, maar het geheel was boeiend en keurig.*

Waterverfschilderij: De mystische Stad - 212 - Gouache: La ville mystique

Naast de vele portretten, de spotprenten, de karikaturen en de gelegenheidsgrafiek bleef de bijzondere sfeerschepping in de architectuurstukken van English bij het kunstminnend frontpubliek jaren later nog hangen.

Kunst op den Yzer organiseerde in de lente van 1918 nog een derde tentoonstelling in De Panne. In de catalogus – gedrukt op minderwaardig oorlogspapier – waren geen werken terug te vinden van Joe English.

De Artistieke afdeling - Section documentaire Artistique de l'Armée en Campagne

Naast de initiatieven van *De Belgische Standaard* moeten we ook de activiteiten vermelden van de *Artistieke Afdeling*. Het ontstaan van deze groep kunstenaars bleef tot op heden wat hangen in een mist vol interpretaties en beschouwingen. Daar er zo goed als geen schriftelijke bronnen zijn is een reconstructie aan de hand van handschriften en memoires van Alfred Bastien – een van de hoofdrolspelers – uitermate delicaat.

Sam De Vriendt als kunstschilder, 1916

Vast staat dat deze onderafdeling van het Algemeen Hoofdkwartier, van de cinematografische dienst opereerde vanuit De Panne. De startdatum situeerde zich in de meimaand van 1916. Initiatiefnemers waren wellicht Alfred Bastien en zijn vriend Léon Huygens. Het huishoudelijk reglement – op datum van 23 juni 1916 – verleende aan de geselecteerde kunstenaars tal van faciliteiten en een ruime mate van artistieke vrijheid. Ze organiseerden in De Panne en in het buitenland tentoonstellingen en gebruikten zo de frontkunst als een propagandamiddel voor het zwaar geteisterde België. Schilders waren toen vooral actief in De Panne, Lo en Nieuwpoort. In Nieuwpoort hadden Bastien, Huygens, Maurice Wagemans en André Lynen een heus atelier ingericht waar ze jarenlang het kapotgeschoten IJzerstadje vereeuwigden in verf, houtskool, potlood en waterverf. De ruime faciliteiten – men was vrij van wacht en van diverse militaire verantwoordelijkheden – bleken uiteraard heel uitnodigend voor de kunstenaars die aan het front verbleven. De eerste groep schilders werden vooral geselecteerd door Bastien die duidelijk een beperkte Brusselse, Franstalige groep kunstenaars verenigde. Pas in 1917 en 1918 zien we de groep verbreden met enkele kunstenaars die toen reeds aan het front heel markante artistieke sporen hadden nagelaten. Médard Maertens (maart 1917), Anne-Pierre De Kat (april 1918) en Achiel Van Sassenbrouck (september 1917) mochten zich dus echt wel redelijk laat lid noemen van de *Artistieke Afdeling*. Nochtans hadden ze reeds baanbrekend artistiek werk geleverd op de tentoonstellingen van *De Belgische Standaard.* Jos Verdegem die eind 1916 mocht toetreden moest vrij vlug in 1917 de afdeling toch verlaten omdat hij te jong was. Of zat zijn Vlaamsgezindheid hier voor iets tussen?

Nieuwpoort in Puin, Achiel Van Sassenbrouck okt. 1918

Het mag niet verwonderen dat niet-geselecteerden stappen ondernamen om te kunnen toetreden tot die afdeling. Karel Van Lerberghe probeerde het via Léon Huygens, zonder succes. Samen met zijn vriend Samuel De Vriendt zette ook Joe English zijn netwerk in werking om te kunnen toetreden tot deze selecte groep. Joe solliciteerde op 6 april 1917, Samuel enkele dagen later op 13 april. Minister Poullet drong er 21 april bij de bevoegde diensten op aan om beide vrienden toe te laten. Het bleef echter moordend stil.

De *Artistieke Afdeling* had een vrij gesloten karakter. De figuur van Bastien bleef de touwtjes stevig in handen houden. Filip De Pillecyn kon het later haarfijn neerschrijven: *Daar was immers, sedert geruime tijd een section artistique in het leger. Een officier stond natuurlijk aan het hoofd, want zelfs de kunst moet in het leger sterren dragen. En tal van embusqués voelen zich kunstenaar in de ziel en profiteerden van de gelegenheid om hun kostbaar bestaan voor het vaderland te bewaren. Die heeren kregen een villa en mochten gaan schilderen waar de lust hen riep. Maar de frontschilders, de echte, geraakten er niet binnen. Heel de wereld weet immers dat de schilderkunst in België niets dan Brusselaars heeft voortgebracht.*

Ook Luc Vandeweyer was blijkbaar dezelfde mening toegedaan*: Tevoren was de afdeling immers de verborgen speeltuin van slechts een heel kleine groep.*

Soldaten op de passerel, Alfred Bastien

Juul Filliaert schreef in een korte nota dat de *Section Artistique* een *cenakel* was. Een gesloten gemeenschap, bijna een geheim genootschap, waar enkel geprivilegieerden konden toetreden. Opvallend is het alvast dat we in de kunstverzameling van Filliaert geen enkel werk terugvinden van de drie hoofdrolspelers: Bastien, Huygens en Lynen. Hij zal zeker vol bewondering hun kunst hebben aanschouwd, de meeste doeken vertelden immers het verhaal van zijn Nieuwpoort, maar zijn hart kon het niet opbrengen hun schilderijen of tekeningen te kopen. Filliaert kende de leden van de *Artistieke Afdeling*. Geregeld vonden we hem terug op het terras van Hotel Teerlinck, op de zeedijk van De Panne. Hij dronk er een glas bier met zijn vriend Médard Maertens en Anne-Pierre De Kat. Het hotel was tevens de ontmoetingsplaats van de leden van de *Artistieke Afdeling* die er tot in de vroege uren discussieerden. De zintuigen van Filliaert moeten op die momenten overuren gedraaid hebben.

Toen er voor Joe English echt geen schot in de zaak kwam werd juf. Belpaire nu de grote pleitbezorger voor de kandidatuur van English. Ze smokkelde het verzoek binnen in een gesprek met koning Albert. De koning vroeg de kandidatuur schriftelijk te melden aan de koning zelf en aan zijn secretaris Jules Ingenbleek. Op 17 augustus 1917 schreef Belpaire aan English met de opdracht zelf deze sollicitatiebrief te schrijven. De bal ging nu aan het rollen. In de loop van november 1917 mocht Joe zich lid noemen van de *Section Artistique*. Voor zijn vriend Samuel De Vriendt bleek geen plaats te zijn.

De dood van Joe English op 30 augustus 1918 liet het kunstminnend front meer dan verweesd achter. Het was Jozef Rombouts die in *De Belgische Standaard* van 14 september de figuur van Joe English en zijn diepere betekenis mocht evoceren. De eindoffensieven hielden de laatste maanden van de oorlog in een ware

wurggreep gevangen. In De Panne zorgde Bruggeling Achiel Van Sassenbrouck nog voor een zeldzaam artistiek hoogtepunt. In de Militaire Leeszaal in De Panne opende hij een merkwaardige solotentoonstelling. Van Sassenbrouck kende Joe English. Op de begrafenis van 3 september was hij een van de dragers van de doodskist van English.

Na de oorlog!

Juul Fonteyne

Ook na de wapenstilstand bleef *De Belgische Standaard* op zoek naar een tweede adem, een overlevingsadem. De redactie was noodgedwongen verhuisd naar Brugge waar hemel en aarde bewogen werd om in de nieuwe werkelijkheid bestaansrecht op te eisen. Juul Filliaert pendelde nu tussen De Panne, Nieuwpoort en Brugge. In Brussel kocht hij dan weer grote partijen huishoudmateriaal om verder te verkopen in de verwoeste gewesten. De beheerraad van *De Belgische Standaard* had in eerste instantie Juul Filliaert aangeduid om de toekomst van de krant veilig te stellen. Hij vatte het plan op om er een sterk regionaal West-Vlaams dagblad van te maken, met steun van het *Algemeen Christelijk Vakverbond*. Interne meningsverschillen, persoonlijke aanvallen en pijnlijke beschuldigingen kelderden niet enkel *De Belgische Standaard* maar ook de toekomstplannen van Filliaert. In de nieuwe Brugse redactielokalen ontmoette Filliaert de Brugse kunstenaar Jules Fonteyne. De ontmoeting leverde Filliaert zes ingekleurde inkttekeningen op van Fonteyne met een krachtige evocatie van het oorlogsgebeuren. In zes aandoenlijke taferelen had Fonteyne de ziel en de vastberadenheid van de eerste wereldbrand vastgelegd. Filliaert vatte onmiddellijk het plan op om de tekeningen als postkaarten in de verwoeste gewesten te verspreiden.

In De Belgische Standaard van 16,17 januari 1919 las de lezer een onooglijk kleine advertentie:

Tentoonstelling Joe English.

Mevrouw Joe English vraagt eerbiedig en dringend aan allen die nog een of ander werk (schilderij, teekening, schets, enz.) bezitten van Joe English, dit te willen opsturen naar Mevrouw Joe English, Veldstraat, St.-Michiels, Brugge. Het doel is: Eene tentoonstelling in te richten van de werken van onzen Vlaamschen kunstenaar.

Meer dan een maand later, op vrijdag 28 februari 1919, volgde een even kleine mededeling:

Tentoonstelling der werken van Joe English

Vanaf maandag e.k. 3 maart tot 28 maart inbegrepen heeft bij den heer Van Loocke, Steenstraat, 91, een tentoonstelling plaats der werken van den zeer verdienstelijken Vlaamschen kunstenaar Joe English. We zijn overtuigd dat bij deze tentoonstelling veel volk zal opkomen, om de te vroeg gestorven kunstenaar hulde te brengen en zijn werk beter te laten waarderen.

Het lijdt geen twijfel dat Juul Filliaert deze tentoonstelling bezocht. In *De Belgische Standaard* verscheen op 9,10 maart 1919 een bespreking van de tentoonstelling, anoniem ondertekend met X, met weinig aandacht voor het nagelaten oorlogswerk.

De omstandigheden verplichtten Juul Filliaert terug te plooien op zijn Nieuwpoortse roots. Gevuld met illusies en verbittering zocht hij zijn plaats in het heropgebouwde Nieuwpoort. Samen met vrouw en kinderen bevolkte hij een kleine barak. De noodwoning herbergde zijn persoonlijk archief, zijn handschriften, zijn collectie kranten en zijn opgestapelde kunstverzameling. De collectie omvatte werk van L. Beun, Martial Brückner, Marcel Canneel, L. Decoene-Omwal, Anne-Pierre De Kat, Edmond Demeulenaere, Joe English, Charles Fontaine, Jean Le Mayeur, Honoré Levecque, Médard Maertens, Charles Piot, Joseph Van Hul, Emiel Vansassenbrouck, Achiel Van Sassenbrouck, Karel Van Lerberghe en Jos Verdegem. Begin mei 1921 kreeg Juul Filliaert een schrijven van publicist Armand Wullus met de vraag of Filliaert bereid zou zijn om zijn kunstverzameling van frontkunstenaars te verkopen aan het Legermuseum. Wullus was aangesteld als tussenpersoon. De briefwisseling resulteerde in enkele werkbezoeken ter plaatse. De besprekingen verliepen niet steeds heel vriendelijk. De opdrachtgevers van Wullus hadden vraagtekens geplaatst bij de vaderlandsliefde van Filliaert. Die reageerde gepikeerd. Filliaert had een lijst opgesteld van 79 werken die hij voor de som van 16 505 fr. wou verkopen. De verkoop ging uiteindelijk niet door. In de lijst was het werkje van Joe English niet opgenomen.

Wellicht kwam de eerste overzichtstentoonstelling in Brugge nog te vroeg. Naar aanleiding van de *Joe English-hulde* op 4,5 en 6 september 1920 werd de figuur van English voor het eerst naar het voorplan gebracht. De Hulde in Steenkerke, het uitgebreide artikel in *Ons Volk Ontwaakt* van 13 maart 1920 en de vele artikelen in tijdschriften en periodieken plaatsten het leven en het werk tegen de achtergrond van *de Groote Oorlog.* Teksten van Oscar Dambre, Filip De Pillecyn, Dries Devos en Karel Elebaers zorgden toen reeds voor een haast mytische verering. De verbitterde discussies bij de beheerraad van *De Belgische Standaard* waar persoonlijke aanvallen de toon hadden gezet en de herhaalde twistgesprekken met Frans Daels resulteerden in het volledig afwezig blijven van de figuur van Juul Filliaert in het eerste IJzerbedevaartcomité. Als promotor van de frontkunstenaars, als noeste werker in het journalistieke frontwereldje en als bruggenbouwer tussen de verschillende fracties van *De Belgische Standaard* moet dit in Nieuwpoort pijn gedaan hebben. Het contactennetwerk van de oorlog leek verdampt. **Was het een verre droom geweest**? Toen hij in zijn boekhandel Joris Van Severen verwelkomde en met hem vriendelijke gesprekken voerde, toen hij door Filip De Pillecyn aangesproken werd als trouwe vriend, toen hij met Oscar Dambre plannen smeedde om het tijdschrift *IJzerbloemen* uit te geven (met een kafttekening van Joe English), toen hij correspondeerde met Leo Van Puyvelde, toen hij contact had met Frans Van Cauwelaert, toen hij dicht bij boekcontracten stond met Jozef Simons, Filip De Pillecyn en Pater Callewaert, toen hij het plan opvatte om in de verwoeste gewesten reeksen postkaarten te verspreiden met reproducties van zijn verzameling frontwerken?

Uit het *Archief Juul Filliaert* blijkt alvast dat zijn engagement tijdens de oorlogsjaren wat meer aandacht verdient dan een voetnoot in het grote naslagwerk van *De Groote Oorlog.*

Luc Filliaert Nieuwpoort - 3 juni 2022

Beknopte bibliografie

Archief Juul Filliaert, Nieuwpoort
Archief familie English-Goedemé, Brugge
KADOC, Archief Capucijnen Antwerpen, Leuven
De Belgische Standaard, 1915-1919
Ons Volk Ontwaakt, 1912-1920
Rodenbachsblad, 1909
Nieuwsbrieven VZW Joe English
De Baere Paul, *De soldatenkunst aan het IJzerfront*, in Verschaeviana, Deel II, jg. 1, Brugge, 1974
De Geest Joost, De Gryse Piet, Filliaert Luc, *Het Front in kleur 1914-1918*, Brussel 1999
English Co, De Baere Piet, red. *Joe's Kunst*, Tielt &Diksmuide, 2008
Filliaert Luc, *De Groote oorlog op doek, frontschilders in Nieuwpoort*, Gent 2016
Filliaert Luc, *Mijn oorlog Juul Filliaert 1914-1918*, *journalist-uitgever-verzamelaar*, Gent 2020
Schepens Luc, *Het cultureel leven aan het front,* in Stille Getuigen, Brugge 1964
Vandeweyer Luc, *Joe English 14-18 kunstenaar tussen frontbeweging en activisme*, Diksmuide 2008

de families Goedemé en English

Karel Goedemé temidden zijn familie. nvdr: we moeten de notities nog eens bekijken…

Onder impuls van Guido en Magda Goedemé, van de Limburgse tak, werd op 8 oktober verzamelen geblazen in Brasschaat voor een lezing en samenzijn rond onze Goedemé-stamboom. Vier, vijf tot wel zes of zeven generaties terug ondertussen, werden Emmanuel, Florentina, Arsenius en Karel geboren in het gezin van vader Fidelis Goedemé (1797-1864) en moeder Ursula Horemans (1803-1876) in Rupelmonde. We brachten het verhaal van Karel, wiens jeugd werd beschreven in René Vermanders roman 'Door Dik en Dun', en zijn dochters Henriette en Elisa die met Joe gezin stichte. Maar ook de stamboom van de Antwerpse en Limburgse tak werd uitgevlooid en bijgestuurd. Het verheugt ons om te zeggen dat er ook nu weer bruggen in de tijd gelegd werden: Meer dan een eeuw later heeft Karels café chantant 'De Volksvriend' qua sfeer en ondernemerschap opvolging gekregen in de koekenstad: tegenwoordig baat Lizzie(!) Goedemé, betachterkleindochter van Arsenius, weer een café uit: Tram 3, op de Oude Koornmarkt. De cirkel is rond. Prettige feesten!

Sam Vanoverschelde

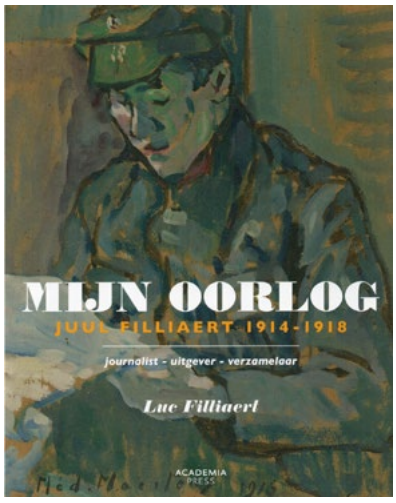
Mijn oorlog

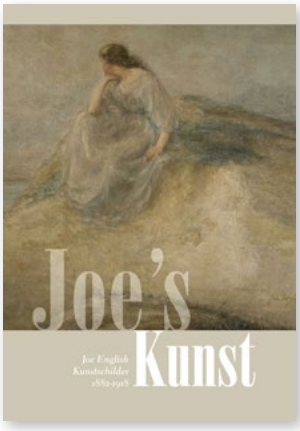
Juul Filliaert. Journalist, uitgever, verzamelaar

De culturele erfenis van WO I

Toen aan de boorden van de IJzer de strijd verademde, ontpopte De Panne zich tot culturele hoofdstad van het onbezette België. Schrijvers, kunstenaars, dichters, studenten en intellectuelen vormden front om in het braakland van de oorlog diepe culturele sporen te trekken. Als redactiesecretaris van De Belgische Standaard, eigenaar van de Belgische Boekhandel, uitgever en organisator van tentoonstellingen stond Juul Filliaert (1890-1948) in hetcentrum van dit ongewoon artistieke gebeuren.

Mijn oorlog geeft een inkijk in een unieke verzameling documenten en kunstwerken, die de basis vormen voor een ingetogen onderzoek naar het doen en laten van een vergeten getuige.

De ***'Joe's Kunst'***-catalogus is nog steeds beschikbaar aan 20€ per exemplaar, inclusief portkosten.
Bestelling door storting op: BE03 1210 4055 6384
met vermelding van de titel en bevestig uw adres aan
co.english2@gmail.com